

VADLĪNIJAS VECĀKIEM BĒRNU APRŪPES NODROŠINĀŠANAI APVIENOTAJĀ KARALISTĒ

Apvienotajā Karalistē (turpmāk – AK) bērnu aizsardzību regulē tiesību kopums, kas sastāv no likumiem, kurus izdod parlaments, un tiesībām, kas izriet no tiesu spriedumiem (jeb tiesu prakses). Šī aizsardzības kārtība pastāvīgi tiek uzlabota, tāpēc šīs vadlīnijas neaptver pilnīgi visus noteikumus, un vecākiem bērnu aprūpe vienmēr jāveic ar vislielāko rūpību. Jāievēro, ka AK likumi atšķiras atkarībā no reģiona – Anglijas un Velsas, Skotijas vai Ziemeļīrijas.

Vecākiem, kuri kopā ar bērniem dodas uz ārzemēm, it īpaši uz ilgu laika posmu, šāds lēmums jāpieņem pārdomāti, izvērtējot visus iespējamus riskus, ar kuriem var nākties saskarties pašiem un bērniem.

Būtiski ir apzināties, ka ārvalstī, piemēram, AK, arī attiecībā uz iebraucējiem neatkarīgi no to pilsonības darbosies attiecīgās ārvalsts, piemēram, AK, likumi. Uz bērnu aprūpi un viņa vecāku tiesībām un pienākumiem attiecas tās valsts normatīvie akti, kurā viņi atrodas. Šajās vadlīnijās sniegti padomi vecākiem ar bērniem vai bērnu aprūpētājiem, kā veicināt bērna labklājību un audzināt bērnu atbilstoši AK tiesībām.

1. Pirms izceļošanas

Īpaši svarīgi pirms pārceļšanās uz AK ar bērnu ir nodrošināt, ka:

- bērnam un vecākiem ir derīgi personu apliecinošie dokumenti;
- pārceļoties uz ilgāku laiku – ir parakstīts darba līgums, noteikta dzīvesvieta (parakstīts īres līgums);
- bērnam jau iepriekš ir atrasta piemērota izglītības iestāde, viņš tajā reģistrēts un nodrošinātas valodas apgūšanas iespējas;
- apzināta veselības aprūpes iestāde, kurā var vērsties saistībā ar bērna veselību; bērns reģistrēts pie ģimenes ārsta ārvalstī;
- ģimenē ir apzināts radu, draugu vai paziņu atbalsta loks, kas var sniegt atbalstu, ja tas nepieciešams.

2. Bērna aprūpe un uzraudzība

Vecāku pienākums ir nodrošināt ne tikai bērna pamatvajadzības (aprūpe, apģērbs, mājoklis, ēšana utt.), bet arī bērna emocionālās vajadzības (drošības sajūta, stabilitāte, attīstība utt.). Vecākiem ir svarīgi izveidot veselīgu saikni ar bērnu, jo tādas neesamība var atstāt nopietnu ietekmi uz bērna tālāko dzīvi.

Kā norāda AK profesionāļi, kuri strādā bērnu jomā, nepastāv ideāli vecāki, bet ir nozīmīgi būt pietiekami labiem vecākiem. Pastāv četri galvenie komponenti, kas veido vecāku spējas audzināt bērnu:

- nodrošināt bērna veselības un attīstības vajadzības;
- noteikt par prioritāti bērna vajadzības;
- nodrošināt konkrētu dienas ritmu, ieradumus un stabilu aprūpi;

- atzīt jebkuru problēmu bērna audzināšanā no vecāku puses un sadarboties ar iestādēm, kas nodrošina valsts atbalstu.

2.1. Bērnu atstāšana bez uzraudzības

Anglijas un Velsas likumos nav strikti noteikts, no kāda vecuma bērnu var atstāt bez uzraudzības, proti – vienu pašu mājās; tomēr tiek uzskatīts, ka tikai bērnu no 12 gadu vecuma varētu uz kādu brīdi atstāt bez pieaugušo uzraudzības, taču nekādā gadījumā nav pieļaujams bērnu, kas jaunāks par 16 gadiem atstāt vienu pa nakti. Nepieciešamības gadījumos ir jāvienojas ar bērnam pazīstamu un uzticamu pieaugušo, kurš uzraudzīs bērnu vecāku prombūtnes laikā. Bērnu nav atļauts atstāt vienu arī automašīnā.

Piemērs

Tēvs, kurš atstāja divgadīgo meitu vienu mašīnā, kamēr iegāja aptiekā uz 10 minūtēm, tika arestēts un sodīts par apzinātu bērna pakļaušanu būtiskam riskam.

Alkoholisko vai citu apreibinošo vielu lietošana nav savienojama ar bērna pieskatīšanu, jo tādējādi bērns tiek pakļauts nopietnam riskam. Konstatējot, ka vecāki ir alkohola reibumā, brīdī, kad pieskata bērnu līdz septiņu gadu vecumam, policija var uzlikt soda naudu vai apcietinājumu uz laiku līdz vienam mēnesim.

Piemērs

Kāda veikala menedžeris izsauca policiju, jo viņam radās bažas par kādas mātes, kura bija acīmredzamā reibuma stāvoklī, divgadīgo bērnu, kurš bija kopā ar māti veikalā. Māte tika arestēta, un viņai tika piespriesta soda nauda.

Ir jāievēro, ka bērns var sev viegli radīt kaitējumu atrodoties mājās viens, piemēram, iedzerot kādas indīgas vielas, aizdedzinot dzīvoklī esošus priekšmetus, savainojoties ar šķērēm vai virtuves piederumiem, izkritot pa logu un citos veidos. **Jāatceras, ka AK praksē pieņemts, ka vecāks ir rīkojies nolaidīgi un apdraudējis bērnu, tikai atstājot viņu bīstamā vidē. Ja policija konstatē, ka bērns bijis atstāts viens veidā, kas varēja radīt nevajadzīgas ciešanas vai kaitējumu veselībai, vecākiem par to iestājas kriminālatbildība. Faktisks kaitējums bērnam ne vienmēr ir jākonstatē.**

Piemēri

Māte atstāja mājās savu 14 gadus veco dēlu, liekot viņam pieskatīt trīs gadus veco jaunāko brāli, kamēr pati uz 30 minūtēm devās uz veikalu iepirkties. Kaut arī šajā laikā bērniem nekas slikt nenotika, māte saņēma policijas brīdinājumu par nežēlību pret bērniem.

Māte saņēma policijas brīdinājumu par nežēlību pret bērnu, kad sešus gadus veco dēlu bija atstājusi mājās vienu uz 45 minūtēm, kamēr devās uz autoskolas braukšanas nodarbību. Tajā laikā zvanīja skolas medmāsa, lai sarunātu vakcinācijas viņa mātai un sarunas laikā saprata, ka bērns ir mājās viens un nobijies. Mātei, ierodoties dzīvesvietā, pie dzīvokļa viņu sagaidīja policisti.

3. Bērnu disciplinēšana

AK, tāpat kā Latvijā, ir aizliegta bērnu fiziska sodīšana un nav pieņemamas bērnu pašcieņu pazeminošas audzināšanas metodes. AK bērns, kurš ir cietis fiziski, ja konstatēti ievainojumi, vai pastāv bažas, ka vecāki bērnu fiziski ietekmē, var nekavējoties nonākt sociālo dienestu redzeslokā, t.i., var uzsākt atbilstošas pārbaudes ģimenē, lai skaidrotu, vai un kā tiek nodrošināta bērna labklājība un aizsardzība; iespējama bērna izņemšana no ģimenes.

Rekomendācijas bērna pareizai disciplinēšanai aptver **izvairīšanos no bērna fiziskas ierobežošanas un fiziskas sodīšanas**, tā vietā rosinot izmantot tādas bērna savaldīšanas metodes kā:

- konkrētu noteikumu formulēšana un stingrs aizrādījums to pārkāpšanas gadījumos,
- bērna sūtīšana nomierināties uz viņa istabu vai uz stop-krēsliņu (ilgums atkarīgs no bērna vecuma, viena minūte par katru bērna gadu),
- bērna ierobežošana, neļaujot darīt kaut ko, kas tam patīk (piemēram, skatīties televīziju),
- bērna sodīšana, piemēram, neļaujot doties ikdienas izklaidēs ārā,
- bērna kabatas naudas ierobežošana.

Svarīgi atcerēties, ka jebkurš bērns visvairāk vēlas savu vecāku uzmanību un atzinību un, ja to nevar panākt ar labu uzvedību, bērni ir gatavi darīt jebko, lai tikai piesaistītu vecāku uzmanību, pat ja tā būs negatīva. Tādēļ tiek rekomendēts sniegt bērnam nedalītu uzmanību katru dienu un labu uzvedību stimulēt ar uzslavām, papildus privilēģijām un citu pozitīvu darbību.

Ja vēlaties pilnveidot bērna audzināšanas prasmes, piesakieties savā dzīvesvietas pašvaldībā attiecīgu kursu vai vecāku atbalsta grupas apmeklēšanai, bet neignorējiet problēmas, lai tās neizvērstos vēl lielākas.

Plašāka informācija par bērna attīstības posmiem un pozitīvās disciplinēšanas metodēm pieejama http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/pozitivas_disciplinesanas_metodes/

4. Bērna pasargāšana

Būtiski ir pievērst uzmanību bērna drošas vides veidošanai.

Jūsu dzīvesvietai jābūt pielāgotai mazu bērnu drošībai – jāierīko kāpņu vārtiņi, logi ar slēdzenēm, dūmu signalizācija, kontaktlīdzdas jāaprīko ar vāciņiem, kamīnam ir jāuzstāda drošības režģis, indīgas vielas jānovieto bērniem nepieejamā vietā.

Vecākiem jāseko, kādiem mērķiem bērni izmanto internetu. Datoriem, kurus izmanto bērni, vēlams uzstādīt drošības filtru. Vecākiem ar bērniem jāpārrunā riski, ar kuriem iespējams sastapties internetā.

Automašīnā bērni jāpārvadā tikai vecumam un svaram atbilstošos auto sēdekļiņos.

Īpaša uzmanība jāpievērš gadījumiem, kad starp vecākiem veidojas konflikts, un pastāv vardarbības draudi. Bērns var ciest gan fiziski, gan emocionāli arī tad, ja konflikts norit tikai starp vecākiem. Vardarbīgu attiecību gadījumā jums vēlams šādas attiecības pārtraukt. Šādu attiecību turpināšana, speciālistu palīdzības nemeklēšana vai noraidīšana, tiks uzskatīta kā vecāku nespēja pasargāt savu bērnu, nodrošināt viņam **emocionāli un fiziski drošu un stabilu vidi**, kas var izraisīt bērna izņemšanu no ģimenes.

5. Bērna izglītošana

AK bērniem skola jāsāk apmeklēt no četrus gadu vecuma (tiem, kam četri gadi palikuši līdz 1. septembrim). Skolas gaitu uzsākšanas brīdis var atšķirties atkarībā no bērna brieduma pakāpes. Bērni parasti skolas gaitas, līdzīgi kā Latvijā, uzsāk septembrī. Jāievēro, ka reģistrācija pamatskolā uz nākamo mācību gadu veicama vietējā pašvaldībā, un tas darāms savlaicīgi. Līdz 12 gadu vecumam bērns ir jāpavada uz skolu un jāsegaida pēc skolas vecākiem vai bērnam pazīstamam pieaugušajam, par kuru ir informēta skola.

Bērna skolas kavēšanas iemesli un attaisnojumi ir jāpārrunā ar skolas vadību vai speciālistiem, AK skolas kavējumam ir nepieciešami nopietni attaisnojumi. Ja bērnam ir grūtības iejusties skolā vai sekot mācību vielai, problēmas saskarsmē ar vienaudžiem, bērna vecākiem par to savlaicīgi jāinformē skolas speciālisti un kopīgi jārisina šīs problēmas.

6. Ja Jūs esat nonākuši sociālā dienesta redzeslokā AK

Sociālie dienesti AK veic līdzīgas funkcijas kā Latvijā bāriņtiesas un sociālie darbinieki darbam ar ģimenēm ar bērniem. Sociālais dienests atrodas katrā pašvaldībā, un tam ir likumā noteikts pienākums aizsargāt un veicināt pašvaldībā dzīvojošo bērnu interešu un tiesību aizsardzību neatkarīgi no bērna pilsonības. Sociālais dienests piedāvā plašu pakalpojumu loku bērniem un viņu vecākiem, lai, nonākot grūtībās, situācija tiktu atrisināt bērna vislabākajās interesēs. Nepieciešamības gadījumā sociālie dienesti ir arī atbildīgi par tiesisko procesu uzsākšanu bērna izņemšanai no vecāku aprūpes.

Var būt vairāki iemesli, kuru dēļ ģimene var nonākt sociālā dienesta redzeslokā, piemēram:

- ziņojumi no kaimiņiem par novārtā pamestiem bērniem;
- ārstniecības personu bažas par bērna traumu izcelsmi vai nepietiekamu bērna aprūpi;
- izglītības iestādes ziņojums, ja bērnam ir uzvedības vai citas problēmas skolā, kurām cēlonis varētu būt ģimenē u.c.

Šādās situācijās svarīgi ir sadarboties ar sociālo dienestu pārstāvjiem, kuri vēlas palīdzēt ģimenei un bērnam, uzklusot viņu raizes par bērnu, un ieteikumus konkrētās problēmas risināšanai.

Īpaši svarīgi ir **saprast, ko tieši sociālie dienesti vēlas, kā arī pilnībā saprast jebkādu dokumentu saturu, kurus nepieciešams parakstīt**. Ja valodas zināšanas nav pietiekamas, nekavējoties jāziņo sociālajam darbiniekam, ka nepieciešama tulka palīdzība. Nedrīkst parakstīt dokumentus, kuru saturs nav saprotams. Jālūdz atļauja konsultēties ar juristu pirms dokumenta parakstīšanas.

Gadījumā, ja persona nonāk sociālo dienestu redzeslokā, uzbrukums nav labākā aizsardzības forma – nesadarbošanās un sociālo darbinieku apvainošana var radīt iespaidu, ka persona nav adekvāta persona, nespēj rādīt labu saskarsmes paraugu bērnam. Ja personai iesaka apmeklēt atbalsta grupas vecākiem, no vardarbības cietušajām sievietēm vai dusmu savaldīšanas kursus, ieteicam iesaistīties un mēģināt iegūt maksimālo, ko no šādiem kursiem var apgūt, lai uzlabotu savas ģimenes situāciju. Nesadarbošanās un ieteikumu ignorēšana var radīt tikai negatīvu iespaidu.

Ieteikums ir apmeklēt visas sarunātās sanāksmes par bērna aprūpi, būt punktuāliem, informēt iepriekš, ja kādu iemeslu dēļ nav iespējams ierasties.

Ja persona nonāk sociālo dienestu redzeslokā un šajā brīdī kopā ar bērnu atgriezīsies Latvijā, AK vietējā pašvaldība ziņos par to Latvijas kompetentajām iestādēm, kuras iesaistīsies, lai pārliecinātos, vai bērni ir drošībā.

6.1. Ja sociālie darbinieki aicina parakstīt 1989. gada Likuma par bērniem 20. panta piekrišanu (*section 20 agreement*)

1989. gada Likuma par bērniem 20. pants uzliek par pienākumu vietējai pašvaldībai nodrošināt bērnu ar dzīvesvietu, ja bērnam nav vispār kur dzīvot, vai viņa dzīvesvietā nav droši apstākļi:

- persona, kas rūpējas par bērnu, nevar nodrošināt viņam piemērotu dzīvesvietu neatkarīgi no tā, kādu iemeslu dēļ tas tā ir, vai tas ir ilgtermiņā vai īslaicīgi;

- nav nevienas personas, kurai ir vecāku atbildība pār bērnu (bērns ir patvēruma meklētājs vai bez pavadoņa);

- bērns ir pazudis vai pamests.

Vietējā pašvaldība ir tiesīga **lūgt vecākus parakstīt piekrišanu saskaņā ar 20. pantu, kas nozīmē, ka vecāki piekrīt, ka viņu bērns dzīvos kaut kur citur (parasti pašvaldības audžuģimenē)**, kamēr vietējā pašvaldība veiks papildu izpēti vai vecāki sakārtos savus dzīves apstākļus.

Papildus piekrišanai 20. panta ietvaros vietējā pašvaldība var lūgt parakstīt vēl citas vienošanās, kā, piemēram, par aktivitātēm, kuras vecākiem būtu jāsāk darīt, vai gluži otrādi jāpārtrauc darīt, kamēr bērns atrodas audžuģimenē. Šāda veida vienošanām nav juridiska spēka, taču tās var tikt izmantotas kā pierādījumi tiesvedībā par bērna aprūpi, lai parādītu, cik sadarboties spējīgi ir vecāki un cik lielā mērā uz viņiem var paļauties nākotnē.

Ja vecāki neparaksta piekrišanu bērna ievietošanai saskaņā ar Likuma par bērniem 20. pantu bērnu, pastāvot nopietnam apdraudējumam, no vecāku aprūpes var izņemt tikai ar tiesas rīkojumu vai policijas pilnvarām.

6.2. Ja bērns ievietots audžuģimenē un uzsākta tiesvedība par bērna turpmāko aprūpi

Jāinformē Latvijas vēstniecība Londonā (*consulate.uk@mfa.gov.lv*; darba laikā tālrunis: +44 (0) 20 772 59 212; ārkārtas situācijās diennakts tālrunis: **+371 26337711**) un Latvijas Tieslietu ministrija (*tm.kanceleja@tm.gov.lv*) par ierosināto tiesvedību; jānorāda savus un bērna datus, kā arī sociālā darbinieka un advokāta kontaktus. **Jāmeklē juridiskā palīdzība pēc iespējas agrīnā lietas stadijā.**

Ja svešvalodas zināšanas nav pietiekošas, jāinformē sociālo darbinieku, ka ir nepieciešams tulks.

Jāapsver iespēja lūgt tiesu nodot lietas izskatīšanu Latvijas kompetentajām iestādēm pēc iespējas agrākā tiesvedības stadijā.

Jānosauc sociālajam darbiniekam vairākus ģimenes locekļus vai citas piemērotas personas no draugu vides, kuri varētu uzņemt rūpes par bērnu, ja tiks nolemts, ka bērnu pagaidām nevar nodot atpakaļ vecāku aprūpē. Jānosauc un precīzi jāuzraksta šo personu vārdus, uzvārdus, dzīvesvietas adresi un tālruņa numurus.

Ja ir ierosināta aprūpes lieta (*care proceedings*), vecākiem pienākas bezmaksas juridiskā palīdzība. Ieteicams vērsties pie kāda advokāta, kurš piedāvā valsts nodrošinātas juridiskās palīdzības pakalpojumus tuvākajā pašvaldībā.

Ar informāciju latviešu valodā par juridisko palīdzību AK varat iepazīties Eiropas tiesiskās sadarbības tīkla civillietās un komercietās vietnē - http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_aid/legal_aid_uni_lv.htm

Ja bērns jau ir ievietots audžuģimenē ar tiesas lēmumu un pašvaldībai ir dalīta vecāku atbildība pār bērnu, bērnu izvest no valsts bez īpašas tiesas atļaujas ir aizliegts.

Ieteicams konsultēties ar savu advokātu par iespēju lūgt AK tiesu izvērtēt iespēju nodot lietas izskatīšanu Latvijas iestādēm.

Tieslietu ministrija var palīdzēt: kad informācija par ģimenes lietu nonākusi tās redzeslokā, ministrija var pieprasīt informāciju no iestādēm Latvijā par vecāku pagātni, apzinot bērna radnieciskus, kuri varētu uzņemties rūpes par bērnu, lūgt bāriņtiesai veikt šo personu izvērtējumu aizbildņa statusam un minētos dokumentus nosūtīt ārvalsts iestādēm.

7. Apvienotās Karalistes normatīvie akti

Galvenie tiesību normatīvie akti, kas darbojas Apvienotajā Karalistē ir:

Children and Young Persons Act 1933 (1933. gada Bērnu un jauniešu likums);

Children Act 1989 (1989. gada Bērnu tiesību likums);

Children Act 2004 (2004. gada Bērnu tiesību likums).

Jāatceras, ka katrā Apvienotās Karalistes teritorijā (Anglijā un Velsā, Skotijā, Ziemeļīrijā u.c.) papildus kopējiem likumiem darbojas arī to teritorijā specifiski likumi, kā arī spēkā esošā tiesu prakse, t.i., tiesu spriedumos pieņemtas atziņas par likumu tulkojumu.

Noderīga informācija:

Informācija par izglītības sistēmu un iestādēm

<https://www.gov.uk/topic/schools-colleges-childrens-services>

Informācija vecākiem, kuri audzina bērnu vieni

<http://www.singleparents.org.uk/>

Informācija par sociālajiem pabalstiem

<https://www.gov.uk/income-support/what-youll-get>

Informācija vecākiem par izglītības programmām vecāku prasmju uzlabošanai

<https://www.actionforchildren.org.uk/what-we-do/support-for-families/>

Informācija par palīdzību personām, kuras cietušas no vardarbības ģimenē

<https://www.victimsupport.org.uk/>

Šim materiālam ir tikai rekomendējošs raksturs.

Informāciju apkopoja Tieslietu ministrija, sadarbībā ar Ārlietu ministriju, Labklājības ministriju, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju un Tiesībsarga biroju 2015. gada decembrī.

Lūdzam informēt Tieslietu ministriju par būtisku informāciju vai izmaiņām, kas būtu jāiekļauj materiālā, nosūtot e-pastu uz tm.kanceleja@tm.gov.lv ar norādi: vadlīnijas vecākiem.